

10.24425/rhpp.2023.144645

Jolanta
CHWASTYK-KOWALCZYK

Świadectwo kultury duchowej tamtych czasów i miejsca Jerzy Jarowiecki, Prasa we Lwowie w latach dwudziestolecia międzywojennego (1918–1939) oraz w latach sowieckiej i niemieckiej okupacji (1939–1945), Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Seria Historyczna, Warszawa 2022, ss. 348. ISBN 978-83-65741-87-5

A testimony of the spritual culture of those days and that place. A Review of Jerzy Jarowiecki, Prasa we Lwowie w latach dwudziestolecia międzywojennego (1918–1939) oraz w latach sowieckiej i niemieckiej okupacji (1939–1945) [The Press in Lwów in the Interwar Period (1918–1939) and during the Soviet and German Occupation (1939–1945)], Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Seria Historyczna, Warszawa 2022, 348 pp. ISBN 978-83-65741-87-5

Profesor Jerzy Jarowiecki nie przestaje zaskakiwać wigorem intelektualnym i pracowitością. Ten znany historyk prasy, bibliolog, literaturoznawca, penetrujący od wielu dekad czasopiśmienniczy rynek wydawniczy XIX i XX wieku, poszerza i uaktualnia naszą wiedzę o prasie konspiracyjnej, krakowskiej, lwowskiej i in. Jest jednym z niewielu badaczy, którzy w swoich publikacjach wnoszą na bieżąco znaczące uzupełnienia, wskazując tym samym dalsze pola ewentualnych dociekań naukowych. Jego dorobek badawczy może stanowić punkt wyjścia dla tych, którzy podejmują badania szczegółowe poszczególnych tytułów prasowych.

Najnowsze opracowanie prof. Jerzego Jarowieckiego, które ukazało się w listopadzie 2022 roku, zatytułowane *Prasa we Lwowie w latach dwudziestolecia międzywojennego (1918–1939) oraz w latach sowieckiej i niemieckiej okupacji (1939–1945)*, jest naturalnym dalszym ciągiem wydanej w 2019 roku monografii Autora pt. *Prasa we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej (1867–1918)*. Tak jak pozostałe publikacje zwarte miała ona rezonans w medioznawczej prasie naukowej, chociażby w „Roczniku Historii Prasy Polskiej” wydawanym przez PAN Oddział Kraków.

W *Słowie od autora* Profesor przypomniał i podkreślił niejednorodność etniczną i kulturowo Lwów, że

to niezwykle miasto, którego historię tworzyli przez wieki nie tylko Polacy, ale też Ukraińcy (w moim rodzinnym domu mówiono „Rusini”), a przecież w mieście mieszkali też Żydzi i Ormianie. Powstało miasto o specyficznym klimacie, kulturze, którego mieszkańcy różnili się wyznaniem, językiem, obyczajami. Lwów ma już swoją historię, od zarania należał do grupy największych i znaczących miast polskich. Jego dzieje badano i opisywano w różnych latach, poddawano różnym ocenom, które często budziły wiele kontrowersji w poglądach polskich i ukraińskich historyków (s. 3).

Ważny jest przegląd dotychczasowych badań nad lwowską prasą dokonany przez Autora, ponieważ jasno z niego wynika, że istniała luka w analizie prasoznawczej okresu Drugiej Rzeczypospolitej oraz drugiej wojny światowej. Poza tym przywołane przez Niego bibliografie i inne publikacje pokazują, że nadal możliwe są odkrycia nowych tytułów w czeluściach archiwów i bibliotek. Dowodem na to może być liczba ustalonych tytułów edytowanych we Lwowie. Jak podał prof. Jarowiecki, „W najnowszym, najpełniejszym *Spisie tytułów prasy polskiej 1865–1918* (Warszawa 1978) Aleksandra Garlicka zarejestrowała 801 tytułów prasy polskiej we Lwowie”. Według Jego ustaleń bibliograficznych

w latach 1864–1918 we Lwowie ukazywało się 1119 tytułów, w tym 957 w języku polskim. W latach 1918–1939 zaś we Lwowie wychodziły 1094 tytuły prasowe w języku polskim (w tym też przeznaczonych dla mniejszości narodowych). Ukazywała się ponadto prasa w języku ukraińskim – bibliografowie odnotowali, że mniejszość ukraińska we Lwowie dysponowała 402 tytułami (s. 4).

Przed wybuchem wojny, w 1937 r., ukazywało się 228 tytułów, a w 1939 r. były to 203 tytuły, wśród których znajdowało się m.in. 97 czasopism ukraińskich oraz 90 polskich. Po zajęciu Lwowa wszystkie przestały się ukazywać. Legalna prasa polska, wydawana na ziemiach zajętych przez okupanta hitlerowskiego, już w październiku 1939 r. została całkowicie zlikwidowana. Zamiast niej okupant powołał do życia hitlerowskie pisma informacyjne wydawane w języku polskim jako instrument

oddziaływania propagandowego, tzw. gadzinówki. Według dotychczasowego stanu wiedzy na całym obszarze Generalnego Gubernatorstwa ukazywało się 75 tytułów (s. 201) traktowanych przez Niemców „jako środek oddziaływania na postawę społeczeństwa, jako narzędzie kontrpropagandy wobec krążących pogłosek i opinii powstającej już prasy konspiracyjnej” (s. 201). Prasa wydawana w okresie okupacji hitlerowskiej przestała się ukazywać w lipcu 1944 r. Edytowano jedynie prasę konspiracyjną.

Naukowiec nie kryje, że w obecnym opracowaniu zaktualizował i zweryfikował swoje wcześniejsze konstatacje prezentowane w artykułach oraz publikacjach zwartych. Należy podkreślić, że wypracowany przez lata rzetelny warsztat badawczy pozwolił Mu na sformułowanie nowych wniosków, choć jak sam zaznaczył, temat prasy lwowskiej nie został wyczerpany.

Układ książki nie budzi zastrzeżeń. Poszczególne części i rozdziały tworzą logiczną całość. Opracowanie ujęto w dwie części. Najobszerniejsza, ze zrozumiałych względów, jest część pierwsza pt. *Ósrodek wydawniczo-prasowy we Lwowie w okresie Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)* z kilkoma podrozdziałami. Odnajdujemy tu genezę i warunki rozwoju prasy lwowskiej, jej podział na poszczególne segmenty: prasę ugrupowań politycznych, czasopiśmiennictwo naukowe i techniczne, czasopisma fachowe, prasę gospodarczą, czasopisma literackie i społeczno-kulturalne, czasopisma pedagogiczne, prasę wyznaniową różnych Kościołów, prasę dla dzieci i młodzieży oraz młodzieżową, czasopisma kobiece, prasę związków zawodowych, prasę sportową i turystyczną, prasę hobbistyczną oraz prasę mniejszości narodowych w dwudziestoleciu międzywojennym.

Część druga, znacznie mniejsza, zatytułowana *Działalność wydawniczo-prasowa w latach 1939–1945* zawiera następujące rozdziały: *Lwów i jego prasa w 1939 roku*; *Prasa w okresie okupacji sowieckiej (1939–1941)*; *Organizowanie się polskiego ruchu oporu i jego konspiracyjna prasa* — z dalszym podziałem na: *Prasę Delegatury Rządu na Kraj*; *Prasę Związku Walki Zbrojnej — Armii Krajowej*; *Prasę harcerską (Szarych Szeregów)*; *Prasę Stronnictwa Narodowego*; *Prasę socjalistyczną*; *Prasę ruchu ludowego*; *Prasę ugrupowań sanacyjnych*; *Prasę Stronnictwa Prasy*; *Prasę Polskiej Partii Robotniczej i Gwardii Ludowej* oraz *Inną prasę konspiracyjną*. Ostatnim podrozdziałem pozostaje *Prasa w latach okupacji niemieckiej*.

Prasa lwowska omawianego okresu wpisuje się w system kultury polskiej. Odgrywa niebagatelną rolę w kształtowaniu postaw patriotycznych, umacniając poczucie odrębności narodowej, zmierzając do podtrzymywania tradycji i kształcenia poczucia tożsamości narodowej i obywatelskiej, informując, poszerzając wiedzę czytelników, wreszcie dostarczając rozrywki. Zakres i trwałość jej wpływów, szczególnie w okresie Drugiej Rzeczypospolitej, widać w czasie drugiej wojny światowej. Nie do przecenienia jest miejsce tego czasopiśmiennictwa, tak wnikliwie omówionego przez prof. Jerzego Jarowieckiego, w procesie komunikacji społeczno-obywatelskiej w analizowanych latach 1918–1945.

Wieloletnia perspektywa badawcza, użyta metodologia, wreszcie erudycja uczonego pozwoliła wyodrębnić, przeanalizować i dokonać syntezy najistotniejszych procesów prasowych zachodzących we Lwowie w okresie podanym w tytule publikacji. Wykorzystana bibliografia (imponująca) stanowi wartość samą w sobie.

Analizowane w opracowaniu kwestie Autor uzupełnił wieloma tabelami, które czytelnie i zwięźle wizualizują opisywane zjawiska. Sporządzony *Indeks tytułów prasowych wydawanych we Lwowie wymienionych w książce* jest znakomitą źródłem dla innych badaczy.

Podsumowując, stwierdzam, że prof. Jerzy Jarowiecki przedstawił nam interesujące, wielowątkowe opracowanie, ważne i potrzebne, analizujące bogaty rynek czasopiśmienniczy wielokulturowego Lwowa, miasta, które przed rokiem 1939 było czwartym co do wielkości ośrodkiem wydawniczo-prasowym w Drugiej Rzeczypospolitej. W naszej pamięci historycznej Lwów zapisał się jako miejsce traumatycznych wydarzeń, skrzętnie podsycanych najpierw przez zaborców, a później przez okupantów. To prasa właśnie, będąc bieżącą kroniką wydarzeń, odzwierciedla wszystkie procesy społeczne, w tym w obszarze kultury, polityki, nauki, gospodarki i in. Opracowanie prof. Jerzego Jarowieckiego przywołuje wysiłek redaktorów, dziennikarzy, współpracowników różnych czasopism, dając świadectwo kultury duchowej tamtych czasów i miejsca. Ponadto uzmysławia, że periodyki edytowane we Lwowie w latach 1918–1945 tworzyły w tym okresie liczebnie bogaty, zróżnicowany tematycznie i typologicznie wielofunkcyjny system prasowy, adresowany do różnorodnego kręgu czytelników.

Synteza dokonana przez uczonego jest interdyscyplinarna. Wnosi wiele uzupełnień i nowych treści do stanu wiedzy z zakresu medioznawstwa, prasoznawstwa, historii, socjologii, politologii. To kompendium wiedzy, które zasila klasykę w naukach społecznych i humanistycznych. Lektura obowiązkowa.